

5. Післядипломна педагогічна освіта України: сучасність і перспективи розвитку: Науково-методичний посібник. – К.: Міленіум, 2005. – 230 с.
6. Протасова Н.Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів. – К., 1998. – 151 с.
7. Романенко М.І. Гуманізація освіти. – Дніпропетровськ: Промінь, 2001. – 160 с.

Анотація

У статті розглядається проблема модернізації національної системи післядипломної освіти, наводяться основні напрями цього процесу, принципи функціонування, технології реалізації.

Аннотация

В статье рассматривается проблема модернизации национальной системы последипломного образования, определяются основные направления этого процесса, принципы функционирования, технологии реализации.

Подано до редакції 1.11.2007.

©2007

Пенькова С.Д.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Педагогічна майстерність складається з багатьох компонентів, серед яких вирішальне значення мають культура і техніка мовлення вчителя. Вміння педагога змістовно, переконливо логічно і виразно висловлюватися відіграє першочергову роль саме для вчителя початкових класів, оскільки в початковій школі, на думку багатьох дидактів, зокрема академіка О.Я.Савченко, переважно застосовують методи усного викладу навчального матеріалу (пояснювально-ілюстративні). Загальновідомо, що провідним засобом їх реалізації є голос учителя. “Під час тривалого слухання мобілізує значення має відповідна установка на зміст і важливість повідомлення, ритміко-інтонаційна виразність мовлення (обґрунтовані паузи, зміна темпу для різних за значущістю речень, емоційне забарвлення голосу)” [5, с.176]. Правильне, точне, виразне мовлення вчителя, як на уроці, так і в позаурочній діяльності, під час спілкування з учнями, батьками не тільки дозволяє вирішувати навчально-виховні завдання, створювати психологічну установку на засвоєння нового матеріалу, а й активізувати емоційно-мотиваційну сферу учнів, їхню пізнавальну діяльність, розвивати усне мовлення тощо.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Якість фахової підготовки майбутніх учителів передбачає не тільки опанування теоретичних знань, а й вироблення практичних умінь, необхідних педагогу в його професійній діяльності. Відповідно до вищезазначеного, одним із провідних завдань початкового курсу навчання української мови, як підкреслюється у Державному стандарті початкової загальної освіти, програмі з української мови для початкових класів, є “розвиток усного мовлення, формування в учнів комунікативних умінь” [4, с.9]. Слід зазначити, що в методиці навчання рідної мови проблемі мовленнєвого розвитку присвячено ряд наукових досліджень (А.М.Богущ, М.С.Вашуленко, Л.О.Варзацька, Г.А.Олійник, Л.О.Попова, Н.В.Притулик та ін.). Незважаючи на зростання інтересу до проблеми оптимізації роботи з формування культури мовлення й досі залишається недостатньо розв’язаним питання теоретичної і практичної підготовки вчителя до оволодіння молодшими школярами основами виразного мовлення, що спричиняє в подальшому певні труднощі в опануванні змісту навчальних дисциплін у старшій школі. А тому оволодіння учнями міцними навичками виразного мовлення є запорукою підвищення їхньої загальної успішності й культури мовлення взагалі.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у розробці системи вправ для вдосконалення підготовки вчителя до розвитку виразності мовлення молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Культура мовлення особистості – поняття досить багатоаспектне й складається з певної сукупності основних комунікативних ознак мовлення. Першоосновою для розвитку мовленнєвої культури загально визнано вважають таку комунікативну ознаку мовлення, як правильність, що базується на понятті літературної норми. Орфоепічні, лексичні, граматичні норми є обов’язковими для використання школярами під час мовленнєвої діяльності. Крім цього, до поняття “культура мовлення” відносять інтонаційність і виразність мовлення. Щоб оволодіти виразністю як комунікативною ознакою, слід передусім оволодіти технікою мовлення. Добре розвинуте мовлення характеризується чіткістю звуковимови, правильним диханням, постановкою голосу, орфоепією. Дбати про розвиток мовленнєвого механізму, доведено до автоматизму техніку мовлення необхідно з перших днів дитини у школі.

Так, до техніки мовлення Г.А.Олійник відносить “комплекс теоретично-практичних основ вимови” (досконале володіння мовним апаратом, вміння правильно користуватися в педагогічних навчально-виховних цілях мовою і мовленням) [2, с.12]. Серед завдань, які стоять перед учителем у першому класі, важливе місце посідає процес вироблення правильної звуковимови, усунення вад мовлення, розвиток фонематичного слуху, тобто комплексний розвиток складових техніки мовлення, оскільки від цього в подальшому буде залежати і розвиток мовлення учнів, і їхній загальний розвиток.

З метою розробки і впровадження систем вправ щодо формування виразності і техніки мовлення нами проведено локальне педагогічне спостереження учнів першого класу, в якому взяло участь двадцять вісім дітей. Виявлено, що більшість з них приходять до першого класу, вмюючи читати. Водночас дані про стан розвитку дихання, мовного слуху, володіння голосом, артикуляційну спроможність необхідно знати вчителю для подальшої індивідуальної роботи з кожним учнем окремо. На початку добукварного періоду слід перевірити рівень сформованості цих основних компонентів техніки мовлення. Дані обстеження варто представити у формі таблиці, (наприклад табл.1).

Як відомо, вади мовлення бувають різного характеру і пов'язані з декількома причинами: неправильним мовленнєвим впливом оточуючих, недостатністю розвитку фонематичного слуху, відхиленням у будові окремих органів мовленнєвого апарату внаслідок захворювання, послабленням здоров'я тощо. Найбільш властиве дітям звукове порушення вимови. Зазначимо, що деякі діти, як правило, змішують шиплячі [ш-ж], [ж-ч], [ч-ш]; свистячі [с-з], [з-ц], [с-ц]; сонорні [р-л]. У зв'язку з цим успішність процесу розвитку усного мовлення першокласників, досконале володіння орфоепічними нормами, дикція залежить від того, наскільки вчитель початкових класів володіє ефективними методами і прийомами вироблення належної техніки мовлення, усунення у дітей недоліків вимови, формування готовності до звукової імітації.

Таблиця 1

Таблична форма фіксування розвитку виразного мовлення першокласників

Прізвище, ім'я учня	Розвиток мовленнєвого дихання	Володіння голосом	Розвиток фонематичного слуху	Якість звуковимови	Здатність до звукової імітації	Примітка

Робота вчителя над усуненням недоліків мовлення школярів повинна проводитися систематично і послідовно, починаючи ще з добукварного періоду навчання грамоти. Ця вимога підсилюється й тим, що у перші класи шкіл приходять діти з різними мовленнєвими недоліками. Наше локальне педагогічне дослідження виявило, що кількість дітей з певними вадами мовлення нараховує майже третину учнівського колективу; більшість з них не отримали дошкільної освіти, а формування правильної вимови звуків, мовного слуху розпочинається саме у дошкільній ланці. На це впливають, на нашу думку, по-перше, інтерферентні явища близькоспорідненої російської мови та інших мов національних меншин, що мешкають на півдні Одещини. Неухважність педагога до мовленнєвого розвитку таких дітей, відсутність індивідуальної роботи з ними спричиняє, безумовно, погіршення розвитку мовлення школярів, низький рівень аудіювання. Цим, у свою чергу суттєво обмежується їхня спроможність спілкуватися й засвоювати програмні вимоги початкової школи. За словами М.С.Вашуленка, "... якщо з таких дітей складається цілий клас, то добукварний, підготовчий період тут не можна ніяк скорочувати, а то й слід буде продовжити" [1, с.13]. Безперечно, необхідно враховувати, що деякі діти-шестилітки приходять до школи з недосконало сформованими органами мовлення, потребуючи спеціальної логопедичної допомоги.

З огляду на це, вчитель-класовод має знати теоретичні основи формування техніки мовлення дітей: особливості засвоєння звукової системи української мови (голосних, приголосних звуків); знати методику обстеження мовного слуху, стану вимови дітей, вивчити мовленнєве середовище, його вплив на розвиток звукової культури мовлення. Задля цього у роботі з дітьми слід застосовувати такі методичні прийоми, як бесіда, розповідь, відгадування загадок, побудова діалогів, мовленнєвих ситуацій, невеличких розповідей, добір слів із відповідним звуком за допомогою предметних малюнків, дидактичні ігри тощо. Вирішальну роль у професіоналізмі вчителя відіграють його уміння встановити стан розвитку фонематичного слуху, спроможність артикулювати звуки, наявність вад вимови, здатність дітей до імітаційних (звуконаслідувальних) вправ.

Беручи за основу колективно-групову форму роботи на уроці, ми намагалися диференціювати завдання першокласникам залежно від їх реальних можливостей. Використовуючи індивідуальні завдання, виходили з того, що вони мають відповідати рівню мовленнєвого розвитку дітей, бути цікавими, змістовними, а також нести певну виховну цінність.

Практично кожного учня необхідно тренувати у виразності мовлення, в дикції, в умінні користуватися голосом, артикулювати звуки відповідно до орфоепічних норм літературної української мови. Однією з головних умов ефективності цього процесу є створення мовленнєвого середовища. За допомогою різних педагогічних і методичних засобів у дослідному навчанні нами забезпечувалось активне засвоєння орфоепічних норм, вироблення правильної артикуляції. Цьому слугував такий добір навчального матеріалу, що відповідав віковим та індивідуальним особливостям учнів; створення мотиваційно-емоційної сфери, адекватні методи і прийоми мовленнєвого розвитку.

Аналіз рівня володіння голосом дав змогу констатувати, що лише один учень класу не вмів користуватися силою голосу. Нас також зацікавило питання, чи розвинуте в першокласників правильне мовленнєве дихання, що

було перевірено шляхом виконання спеціальних вправ. Помічено, що більшість дітей не могли розподілити правильно своє дихання під час мовлення (читання). Загальновідомо, що в утворенні звуків, вимові слів бере участь увесь дихальний та артикуляційний апарат, а правильним мовленнєвим диханням вважається змішане реберно-діафрагмальне дихання. Слід зазначити, що спеціальні вправи для розвитку реберно-діафрагмального дихання треба проводити щоденно, систематично, поступово ускладнюючи їх.

У своїй роботі для розвитку мовленнєвого дихання ми впроваджували систему тренувальних вправ:

Вдихнути наявне в легенях повітря (губи “трубочкою”).

Вдихнути через ніс на рахунок 1-2-3 (діафрагма опускається, верхня частина живота напинається).

Розширити грудну клітку “роздуваючи ребра”.

“Перетягнути” нижню стінку живота .

Затримання дихання (1с).

Видихнути через рот на рахунок 1-2-3-4-5.

Зробити короткий вдих ротом і носом, видихнути на рахунок 1-2-3-4-5; знову короткий вдих – видихнути на рахунок 6-7-8-9-10; вдих-видих – 16-17-18-19-20. Повторити кілька разів. Поступово повітря можна затримувати довше, видихаючи на рахунок 1-7, 8..., домагаючись, щоб вистачало повітря.

Після завдань на тренування дихання проводили імітаційні вправи, під час виконання яких постійно контролювали правильність, чіткість вимови (три рази на день по 15 хвилин з перервами після кожних 5 хвилин). Такі рекомендації можна дати дітям і для домашнього тренування.

Було з'ясовано, що правильним мовленнєвим диханням під час усного мовлення та читання на достатньому рівні володіють майже всі учні класу, лише $\approx 5\%$ не можуть розподіляти дихання, вимовляючи речення, невеличкі тексти.

Вивченню підлягала й якість вимови, тобто дикція. Спостереження показало, що нормативна дикція не сформована у 6 першокласників, що становить близько 20% від загальної кількості. Серед найпоширеніших випадків порушень є вимова шиплячих звуків (шепелява, міжзубна вимова), заміна звука [р] звуком [л], пропуск звука [р] та ін.

Щоб виправити помічені недоліки звуковимови першокласників, нами розроблено систему підготовчих вправ для розвитку артикуляційного апарату, вироблення правильної дикції. Задля цього дібрано чистомовки, скоромовки, дидактичні ігри на закріплення нормативної звуковимови. Разом з тим нами перевірено й спроможність учнів виконувати імітаційні вправи, з'ясовано, що майже всі першокласники володіють цими вміннями ($\approx 89\%$), що дозволяє в подальшому результативно працювати над виробленням орфоепічних норм. У дослідному навчанні значну увагу приділено застосуванню саме імітаційного методу, спрямованого на вироблення дикції, орфоепічних умінь. Ми погоджуємося з твердженням Н.В.Прутулик, що вчителю серед прийомів діяльності слід використовувати “...спостереження над мовленням (сприйняття і виділення звука на слух і спостереження за роботою артикуляційного апарату), первинне приговорювання звука окремо й у складах (словах), тренінг-кількоразове колективне та індивідуальне приговорювання [3, с.14]. Безпосередня робота над усуненням недоліків звуковимови під час дослідного навчання складалася з трьох етапів:

Постановка звука, тобто навчання правильної артикуляції звука.

Закріплення або автоматизація правильної вимови.

Диференціація подібних звуків, розвиток звукового аналізу.

Дослідно-експериментальна робота над дикцією молодших школярів дозволила запропонувати найбільш оптимальну систему вправ щодо засвоєння правильної вимови звуків, звукосполучень та слів, яка становила:

Вивчення правил артикуляції та орфоепії звуків.

Вправи на вимову звуків та звукосполучень.

Вправи на варіації звукосполучень.

Вимова слів.

Вимова текстів (чистомовок, віршів, скоромовок).

Дослідження впевнило нас, що така система спеціальних вправ доцільна у кожний період навчання грамоти: добукарний, букварний, післябукварний. Індивідуальне чи колективне виконання цих вправ, їх кількість, послідовність, тривалість і комплексність визначає вчитель, зважаючи на вимоги програми та індивідуально-вікові особливості першокласників.

Висновки... Таким чином, діяльність учителя щодо усунення вад вимови першокласників, вироблення решти складників техніки мовлення має базуватися на теоретичних основах, якими є, по-перше, закономірність засвоєння звуків дитиною; по-друге, особливості становлення та опанування дитиною звукової системи рідної мови. Майбутній педагог має знати методику обстеження стану компонентів техніки мовлення, прийоми її формування у першокласників, використовувати педагогічно обґрунтовану та методично доцільну систему вправ на розвиток: а) мовленнєвого апарату; б) мовленнєвого дихання; в) звуковимови; г) фонематичного слуху тощо.

У подальшому нами буде розглянуто такий аспект виразного мовлення першокласників, як розвиток логіко-емоційних засобів виразності.

Література

1. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 11-14.
2. Олійник Г.А. Виразне читання. Основи теорії: Посібник для вчителів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 224с.
3. Притулик Н.В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь російськомовних першокласників у процесі вивчення української мови: Автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.02: Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 21с.
4. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-2 класи. К.: "Початкова школа". – 2001. – 296с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.

Анотація

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку виразного мовлення першокласників. На підставі аналізу рівня складових технік мовлення учнів автором запропоновано деякі аспекти теоретичної і практичної підготовки студентів до розвитку техніки мовлення шляхом застосування системи вправ щодо опанування її компонентів (дихання, голосу, дикції, орфоєпії) під час навчання грамоти.

Аннотация

В статье рассмотрена проблема подготовки будущих учителей начальных классов к развитию выразительной речи первоклассников. Автором предложены некоторые пути теоретической и практической подготовки студентов к работе над формированием техники речи учащихся на основе использования системы упражнений по овладению компонентами техники речи (дыханием, голосом, дикцией, орфоэпией) в процессе обучения грамоте.

Подано до редакції 5.11.07

©2007

Попович О.П.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ СПОРТИВНОГО ТРЕНЕРА З ГАНДБОЛУ ДЮСШ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Центральною фігурою виховного процесу в спортивній групі є тренер. Які ж здібності повинен формувати в собі спортивний наставник з тим, щоб забезпечити максимальну віддачу і у виховному, і в спортивному відношенні ?

Основою підготовки повинні бути глибокі знання теорії і методики фізичного виховання, педагогіки, анатомії, фізіології, біохімії. Знання по цим дисциплінам необхідно постійно накопичувати і систематизувати, вчитися трансформувати їх загальні закономірності в практику спортивного тренування. Звичайно ж, потрібне глибоке знання своєї спортивної спеціалізації – гандболу – як предмета і як виду спорту. Тренер повинен бути патріотом своєї країни, володіти активною життєвою позицією, сполучати в собі слово і діло, переконання і вчинки.

Видатним тренерам притаманний творчий пошук нових шляхів, засобів, методів, велика працьовитість. Вони постійно стежать за новинками літератури в різних областях знань, намагаються впровадити в процес тренування все нове, передове. Не обмежуючись цим, такі фахівці постійно експериментують.

Успіхи в роботі тренера багато в чому визначаються тим, наскільки великий його авторитет серед вихованців. Авторитет здобувається в процесі повсякденної діяльності і залежить від багатьох чинників. Чесність і справедливість у відносинах із гравцями, відсутність говорити "позаочі". Високий рівень професійних знань, доброзичливість, скромність і простота, здатність відноситися однаково до всіх. Що виключає панібратство, педагогічний такт, оптимізм і ентузіазм. Ось далеко не повний перелік якостей, на основі яких формується авторитет тренера.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Педагогічна діяльність спортивного тренера дитячих та юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) має складну структуру і значно відрізняється від інших професій.

Спортивний тренер – це, перш за все, педагог, який не тільки займається навчанням техніки рухів і розвитком фізичних якостей в області виховання, але й формує особистість майбутнього громадянина, а основу цієї діяльності і складають педагогічні здібності [1, с.29].

Вивченню педагогічних здібностей тренера дитячого та юнацького спорту присвячені дослідження Л.Волкова [1], А.Деркача, А.Ісаєва [3], А.Корха [5], М.Станкіна [6], А.Тер-Ованесяна [7], Б.Шияна [8] та ін.

Одним із перших М.І.Станкін (1983) розповідає про педагогічні здібності тренера, вчителя фізичної культури, необхідних для ефективного виховання і перевиховання підлітків. "Кваліфікований тренер повинен мати ще й педагогічні здібності, які необхідні для досягнення високих результатів і навчання підлітків". За